

**de
lokale
aanpak
van
eenzaamheid**

de
lokale
aanpak
van
eenzaamheid

INHOUD
INK

1 Inleiding	8
Een gezamenlijke lokale aanpak van eenzaamheid, waarbij professionals en vrijwilligers van meerdere maatschappelijke organisaties met elkaar samenwerken, is waarschijnlijk het meest effectief. Daar zijn alle betrokkenen het wel over eens. Maar die samenwerking komt niet vanzelfsprekend en niet altijd gemakkelijk tot stand. Wat kunnen we leren van de ervaringen van de mensen die lokaal aan de slag zijn gegaan?	
2 Ervaringsverhalen over samenwerking, succes en falen	
Integrale aanpak in Friesland	14
Buurtnetwerken 55-plus Amersfoort	22
Aanpak sociaal isolement deelgemeente Charlois Rotterdam	30
Project Stiphout/Warande in Helmond	38
<i>En ook:</i>	
Aanpak eenzaamheid verpakt in andere projecten, in Lansingerland, Breda en Helmond	46
Als het anders loopt; ervaringen in Roosendaal	
3 Aandachtspunten en advies	52
Hoe kom je nu als lokale maatschappelijke partners tot een effectieve en gezamenlijke aanpak van eenzaamheid? Welke factoren zijn daarbij doorslaggevend en waar moet je rekening mee houden? Uit de ervaringsverhalen in deze publicatie komt een aantal relevante aandachtspunten naar voren. Tijdens een rondetafelgesprek, waarin de ervaringsverhalen centraal stonden, noemen Anja Machielse (LESI), Jan Willem van de Maat (MOVISIE), Kim Roozendaal (Coalitie Erbij) en Egi Pellemans (BVWO) een aantal belangrijke aspecten.	
4 Meer weten	60
Geraadpleegde literatuur gedurende de BVWO-projectperiode 'Brabant niet meer eenzaam'.	

INLEIDING

INL

Inleiding

Eenzaamheid is een groeiend probleem in onze samenleving. Mensen van alle leeftijden voelen zich eenzaam, gedurende een substantiële periode in hun leven. Dat weten we al enige jaren, dankzij diverse onderzoeken. De omvang van de problematiek, maar ook de grote diversiteit aan vormen van eenzaamheid, maakt dat we kunnen spreken van een complex maatschappelijk probleem. Voor eenzaamheid is niet één oplossing en zelden volstaat het om mensen bij de hand te nemen en hen te begeleiden naar activiteiten.

Voor de aanpak van dit ingewikkelde probleem wordt vaak gekeken in de richting van het welzijnswerk. Welzijnswerkers zouden – al dan niet samen met anderen – het initiatief moeten nemen om te komen tot vermindering van de eenzaamheid in Nederland.

Brabant niet meer eenzaam

In 2010 was dat voor de Brabantse Vereniging van instellingen voor Welzijn Ouderen (BVWO) aanleiding om te starten met het project 'Brabant niet meer eenzaam'.

In dat project is van meet af aan samenwerking gezocht en gevonden met landelijke organisaties die actief zijn op dit terrein:

- LESI (Landelijk Expertisecentrum Sociale Interventie), betrokken van 2010 tot en met 2013.
- MOVISIE (landelijke kennisinstituut en adviesbureau voor toepasbare kennis, adviezen en oplossingen bij de aanpak van sociale vraagstukken op het terrein van welzijn, participatie, sociale zorg en sociale veiligheid), betrokken van 2010 tot en met 2013.
- Vilans (kenniscentrum voor langdurige zorg), betrokken van 2010 tot en met 2011.
- Coalitie Erbij, het nationale samenwerkingsverband van landelijke organisaties in de zorg- en welzijnssector, die samen hun krachten bundelen om eenzaamheid te voorkomen en te bestrijden, betrokken vanaf 2013.

De aftrap voor 'Brabant niet meer eenzaam' vond plaats tijdens de jaarconferentie 2010 van de BVWO. Tijdens die conferentie werd ook de BVWO-jaarpublicatie 'Eenzaamheid' gepresenteerd. Deze publicatie gaf een overzicht van wetenschappelijke inzichten en achtergronden bij het thema eenzaamheid.

Ook bevatte de publicatie een introductie op het project 'Brabant niet meer eenzaam'. In die jaarpublicatie kwam als belangrijke vraag naar voren: welke interventie leidt tot resultaat bij welk type van eenzaamheid?

In de jaarpublicatie van 2012, 'Maatwerk bij de aanpak van eenzaamheid', is geprobeerd een antwoord te formuleren op die vraag.

Met de jaarpublicatie die u nu in handen heeft, uitgave 2013, sluiten we de BVWO-cyclus over eenzaamheid af. Thema van deze laatste publicatie is: de lokale aanpak van eenzaamheid.

De lokale aanpak van eenzaamheid

In 'Brabant niet meer eenzaam' bleek dat een gezamenlijke aanpak van eenzaamheid, waarbij professionals en vrijwilligers van meerdere maatschappelijke organisaties met elkaar samenwerken, niet altijd gemakkelijk tot stand komt. Of lang niet in alle gevallen soepel verloopt. Terwijl tegelijkertijd voor iedereen duidelijk is dat 'gezamenlijk' een sleutelwoord is bij de aanpak van eenzaamheid. Zoals het Afrikaans spreekwoord zegt: alleen ga je sneller, samen kom je verder.

Dit was voor de BVWO aanleiding om de oude en nieuwe partners wederom te benaderen. Zagen zij ook knelpunten bij de lokale –gezamenlijke– aanpak van eenzaamheid?

Het feit dat deze gezamenlijke publicatie is geschreven, is eigenlijk het antwoord op die vraag. De bereidheid om de samenwerking rondom deze vraag aan te gaan, was groot.

Praktijkervaringen als vertrekpunt

Al bij de eerste bijeenkomst van de werkgroep die de samenstelling van deze publicatie begeleidde, werd aangegeven dat de praktijk centraal moest staan. De input voor deze publicatie moest komen uit ervaringen van mensen die lokaal actief zijn (geweest) bij een gezamenlijke aanpak van eenzaamheid. De werkgroep ging aan de slag met de volgende vragen:

- Waar heeft men ervaring hiermee opgedaan? Bij die vraag bleek eens te meer dat er wel veel initiatieven bekend zijn, maar minder samenwerkingsinitiatieven;
- Wil men die ervaringen delen? Zowel de positieve als de negatieve, want van mislukte samenwerkingsprojecten valt ook veel te leren;
- Wie zijn er in de praktijk betrokken bij de aanpak van dit probleem? Welke organisaties en instanties spelen een rol? Zijn zowel professionele als vrijwilligersorganisaties betrokken en hoe verloopt die samenwerking?
- Wat leert de praktijk ons over de succes- en faalfactoren bij de organisatie van de lokale aanpak van eenzaamheid? Kunnen deze factoren worden benoemd en zijn mensen ook bereid om ze te benoemen?

Om antwoorden te krijgen op deze (en andere) vragen, zijn de projectleiders van een aantal projecten geïnterviewd. In deze projecten is ervaring opgedaan met samenwerking op buurt-, wijk- of stadsdeelniveau bij de aanpak van eenzaamheid.

De werkgroep verzamelde ervaringsverhalen in Friesland, Amersfoort, Helmond en Rotterdam. Ook professionals uit Lansingerland en Breda leverden input. En de BVWO zelf leverde informatie over een samenwerking in Roosendaal die anders liep dan men gehoopt had.

Opbouw van deze publicatie

De ervaringen van mensen die lokaal aan de slag zijn gegaan, vormen de hoofdmoot van deze publicatie. De projectleiders van projecten/samenwerkingsverbanden in Friesland, Rotterdam, Amersfoort en Helmond vertellen over hun bevindingen, met daarbij veel tips en aandachtspunten. In het tweede deel van deze publicatie komt de werkgroep tot een samenvatting van de belangrijkste leerpunten uit de ervaringsverhalen. Wat is nu essentieel bij de lokale –gezamenlijke– aanpak van eenzaamheid en waar moet je rekening mee houden? In een aantal gevallen gelden de leerpunten voor alle samenwerkingsprojecten; maar er zijn ook punten die specifiek samenhangen met het thema eenzaamheid.

Tot slot

Deze publicatie is geen handleiding om te komen tot een lokale organisatie voor de aanpak van eenzaamheid. De publicatie is ook geen uitputtende opsomming van aandachtspunten, succesfactoren of valkuilen.

Deze uitgave wil vooral een inspiratiebron en stimulans zijn voor diegenen die aan de slag (willen) gaan met een gezamenlijke aanpak van eenzaamheid: benut deze publicatie als middel om met elkaar het gesprek aan te gaan. En maak daarbij gebruik van de ervaringen van anderen die ook op dit thema de samenwerking hebben gezocht. Het Afrikaanse spreekwoord blijft daarbij een toepasselijk motto: alleen ga je sneller, samen kom je verder.

ERVARINGS VERHALEN

01

over samenwerken,
succes en falen

FRIESLAND

Lokale samenwerking
in vijf Friese gemeenten

01

Project 2012-2013

Versterken eigen regie en sociaal netwerk om eenzaamheid te verminderen.

Locatie

Gemeenten Franekeradeel, Harlingen, Skarsterlân, Smallingerland, Opsterland.

Doel

Invoering integrale aanpak eenzaamheid. Vanuit een gedragen visie opbouwen van een netwerk van formele en informele organisaties.

Acties

Netwerkbijeenkomsten, trainingen voor professionals en vrijwilligers op gebied van zelfregie en versterken netwerken, ontwikkelen van een signaleringsinstrument en afsluitend een proces- en effectonderzoek naar lokale samenwerking.

Rolverdeling

Gemeente is opdrachtgever.
De gemeente kan de lokale welzijnsorganisatie opdracht geven tot het opstellen van een project- en activiteitenplan. Tevens kan de gemeente de welzijnsorganisatie opdracht geven tot het uitvoeren van delen van de plannen.

Doelgroep

Ouderen, waarbij andere doelgroepen op termijn niet uitgesloten zijn.

Deelnemende organisaties

Woningcorporaties, zorginstellingen (intra- en extramuraal voor diverse doelgroepen), GGZ, algemeen maatschappelijk werk, welzijnsorganisaties, vrijwilligersorganisaties zoals Rode Kruis, Zonnebloem, Humanitas, ouderenbonden en plaatselijk belang. In enkele gemeenten waren ook huisartsenpraktijken betrokken.

Financiering

In 2012 is het project gestart met subsidie van de Provincie Friesland. Deelnemende organisaties hebben bijgedragen vanuit eigen (reguliere) middelen.

Resultaten (2013)

Een signaleringskaart is beschikbaar sinds najaar 2012. Eind 2013 is de definitieve versie gereed gekomen. Ook is per gemeente een doorverwijsschema en meldpunt ingericht. Er zijn bijna 100 mensen getraind. Eind 2013 zijn het proces- en effectonderzoek en een publicatie over de resultaten gereed gekomen.

Smeed het ijzer als het heet is

Trees Flapper, projectcoördinator

Eerst denken, dan doen

De samenwerkende Friese gemeenten Franekeradeel, Harlingen, Skarsterlân, Smallingerland en Opsterland waren – en zijn – gemotiveerd voor een integrale aanpak van eenzaamheid. Bij aanvang van het project in 2012 is er bewust tijd gemaakt voor analyse: wat willen we met een integrale aanpak eenzaamheid, voor wie, wat moet de uitkomst zijn en hoe ziet die integrale aanpak er dan uit? Projectcoördinator Trees Flapper: “Fase 1 begint met je visie bepalen en je wensen en verwachtingen in kaart brengen. Maar ook boven tafel krijgen hoe de eenzaamheidsproblematiek in jouw gemeente eruit ziet, om vervolgens met die kennis de boer op te gaan en betrokkenheid te genereren bij de lokale maatschappelijke organisaties. Dit is nooit verloren tijd. En toch kwam in de vijf Friese gemeenten de fase van analyse tamelijk snel onder druk te staan. Mensen stonden in de startblokken; ze wilden doen! Trainen, signaleren, verwijzen en interveniëren. De handen uit de mouwen steken. Begrijpelijk. Maar de integrale aanpak begint met huiswerk vooraf. Daarmee leg je de basis voor een onderbouwde visie, een programmatische structuur met een logisch opgebouwd activiteitenplan en een samenwerking met de organisaties die daarbij nodig zijn. En dit stopt niet bij fase 1. Het is belangrijk om te blijven monitoren op visie, voornemen, uitvoering en effect. Dit is in het sociale domein nog niet vanzelfsprekend.”

Gedeelde visie

Het grote belang van een goed verhaal, ofwel het ‘uitkauwen’ van een gedeelde visie waar mensen zich aan kunnen verbinden, noemt Trees Flapper als een factor van betekenis. Niet alleen aan het begin, maar vooral ook gaandeweg. “In de praktijk moet je de samenwerking volhouden op je gedeelde visie. Eigenlijk heb je bij alle deelnemende organisaties –steeds opnieuw in het project– ambassadeurs nodig die het verhaal vertellen. Gedreven, uitnodigend en vanuit de praktijk. Ook de kwestie geld en wie betaalt wat, hoort bij het onderdeel visie. Visie opent deuren. Denken vanuit geld slaat iedere discussie dood. Geld moet niet je drijfveer zijn. Je stuurt op waar de partners maatschappelijk voor ‘ingehuurd’ zijn. En je stelt hen de vraag: wat kun jij bieden en met welk resultaat? De antwoorden op deze vraag maken meteen duidelijk of je met elkaar kunt gaan voor een meerjarige aanpak.”

Gezondheidsbeleid of participatie

De ontwikkeling naar participatiemaatschappij (*van zorgen voor naar zorgen dat..*) kan bij visieontwikkeling niet onbesproken blijven. “We hebben ervaren dat organisaties nog gemakkelijk in het ‘oude denken’ schieten: bent u eenzaam, dan hebben we een aanbod voor u. Eenzaamheid overkomt u en vanuit dat perspectief hebben we het thema ondergebracht bij het gemeentelijk gezondheidsbeleid. Daar is zeker iets voor te zeggen. Maar hoe verhoudt zich dat tot het gedachtengoed van de participatiemaatschappij en vertrekken vanuit de eigen kracht van de burger? Daar moet je het met elkaar over hebben. Dat vergt best wat en je hoort ook wel: wat maakt het uit? Als het thema maar ergens is opgenomen! Maar met een ‘verwaterde’ visie red je het niet. De omslag naar de participatiemaatschappij is een kans om echt met elkaar in gesprek te gaan.”

Regie bij de gemeenten

In Friesland hebben de gemeenten de regierol bij de integrale samenwerking. De welzijnsorganisatie kan uitvoeren, maar het helpt enorm als de gemeente als regisseur zichtbaar blijft. Trees Flapper: “Juist bij eenzaamheidsproblematiek heb je te maken met alle leefgebieden: wonen, werk, zorg, welzijn, inkomen, veiligheid enzovoort. De gemeente is de enige partij die lokaal een samenwerking tussen diverse partijen kan ‘afdwingen’ of regisseren. Waarmee overigens niet is gezegd dat het dan gemakkelijk gaat.”

Breed netwerk

De Friese partners hebben behoorlijk geïnvesteerd in het betrekken van een breed netwerk. Vanuit de subsidierelatie en/of contacten met de gemeenten waren de welzijnsorganisaties, het algemeen maatschappelijk werk en de verschillende vrijwilligersorganisaties vlot aangehaakt. Diverse zorgorganisaties kwamen zelf op het thema af. “In ons voorwerk wilden we aftasten en ook inventariseren welke verwachtingen er leefden”, aldus Trees Flapper. Aansluitend hebben we de uitvoerders van de diverse organisaties uitgenodigd voor een netwerkbijeenkomst. Mensen zijn gevraagd op de noemer ‘je komt allemaal achter de voordeur’. Daarmee gaven we iedereen, professionals en vrijwilligers, een gelijkwaardige positie. Op die noemer haakten bijvoorbeeld ook huisartsen aan. Bij de eerste netwerkbijeenkomst hebben we veel informatie gegeven, met landelijke cijfers, visie-aspecten en ervaringen elders met samenwerken op signaleren en interveniëren. We hadden royaal tijd gemaakt voor informele ontmoeting. Uitvoerders doen niets liever dan uitwisselen over hun dagelijks werk. Daarvan hebben we goed gebruik gemaakt.”

Lokale krachtenveld

In het Friese project is niet ingezet op ‘iedereen moet meedoen’. Sommige organisaties zagen deelname op dat moment niet zitten. Trees Flapper: “We zijn duidelijk geweest naar elkaar. We hebben daarin ook vertrouwd op het lokale krachtenveld. Als het erop aankomt, trekken belangrijke spelers anderen wel over de streep.”

Bij aanvang is minder sterk ingestoken op commitment op bestuurlijk niveau en dat had gedurende het project wel consequenties. Trees Flapper: "Idealiter zou de gemeente eerst op bestuurlijk niveau moeten spreken met welzijn, de extramurale zorginstellingen, een vertegenwoordiging van de lokale eerstelijns voorzieningen en een of twee grote vrijwilligersorganisaties. Dat is in ons project niet helemaal gelukt; met als gevolg dat het langer duurde voordat het signaleringsinstrument werd geaccepteerd en gebruikt. Ook waren er op bestuurlijk niveau geen reserveringen gedaan voor scholing (tijd en geld)."

Blijven voeden en vasthouden

In 2012 en 2013 zijn er in totaal zo'n vijf netwerkbijeenkomsten gehouden. Deze voorzagen duidelijk in een behoefte. Informeel, aan de hand van een thema en bij een gezamenlijke lunch, werd er bijgepraat. "Het kost tijd, maar levert enorm veel op", aldus Trees Flapper. "Als mensen elkaar met enige regelmaat spreken, krijg je echt een beweging van kennis en contacten halen en brengen."

Ieder in zijn of haar rol

Gaande het traject ontstond er enige discussie over de rolverdeling tussen professionals en vrijwilligers. Dat speelde met name toen een signaleringskaart werd ontwikkeld. Professionals werken met dossiers, protocollen en privacyregelingen. Dat is eigenlijk verboden terrein voor de vrijwilligers. Dit dilemma is niet opgelost. Trees Flapper: "Het is een gevoelig thema. Het feit dat partners elkaar aanvullen, moet benoemd kunnen worden. De (zorg) professional werkt met een cliënt; individueel. De welzijnswerker is op de cliënt, maar vooral ook op de dynamiek in de wijk gericht. En de vrijwilliger kent veelal de mensen en weet veel van de dagelijkse dingen in de buurt. In de samenwerking moet er ruimte zijn voor ieders talent."

Lokaal insteken is essentieel. Elkaar kennen en erkennen is de basis voor samenwerking. Dat gaat verder dan een naam en mailadres in je telefoon. De samenwerking moet letterlijk een gezicht hebben. Pas dan ga je 'warm' verwijzen, waarbij je erop vertrouwt dat je collega bij die andere organisatie jouw signaal of aanbeveling oppakt. Je vertrouwt erop omdat je elkaar kent. Dit maakt ook de drempel voor terugkoppeling lager: wat heb je dan gedaan met mijn signaal? En die terugkoppeling is weer nodig voor een goed lopende samenwerking. Zo is de cirkel rond."

Tips en aandachtspunten

- Organiseer je een netwerkbijeenkomst, kies dan een goed tijdstip (huisartsen komen niet overdag) en laat ruimte voor informeel uitwisselen, bijvoorbeeld tijdens een lunch of borrel.
- Ga met elkaar in gesprek over de uitgangspunten van de participatiesamenleving ('zo werken wij allang hoor') en 'oud' en 'nieuw' denken; dit betaalt zichzelf terug.
- Investeer in een visie, werk methodisch en breng resultaten van de samenwerking in kaart. Dit is iets anders dan 'oplossingen' voor de eenzaamheid realiseren. Houd geloof in de samenwerking en ga voor succes op de langere termijn (borging).
- Wees je ervan bewust dat de integrale samenwerking op het gebied van eenzaamheid ook benut kan worden voor andere problematieken. Houd daarbij wel in de gaten dat het niet gaat om 'verkopen' van jouw eigen aanbod/product. Dit werkt het onderling vertrouwen niet de hand.
- Spreek uitvoerders van de betrokken organisaties aan als 'motor'. En zorg er tegelijkertijd voor dat de managers op gezette momenten hun commitment tonen.
- Smeed het ijzer als het heet is. Blijkt je netwerkbijeenkomst een succes, zet dan redelijk snel vervolgstappen. Bereid dit ook zo voor.
- Geloof in de kracht van lokaal. Via mensen die elkaar lokaal ontmoeten, inspireren en informeren, komen er altijd concrete resultaten.

ERVARINGS VERHALEN

02

over samenwerken,
succes en falen

A MERSFOORT

Buurtnetwerken 55-plus
Ervaringen in Amersfoort

02

Project

Buurtnetwerk 55-plus.

Locatie

Wijk Schuilenburg, Amersfoort.

Doel

Tegengaan van sociaal isolement en zo licht mogelijk en kortdurend mogelijk hulp bieden.

Later ook: aanpakken oorzaken isolement.

Acties

Netwerkbijeenkomsten.

Vorming kerngroep > 1 x per 6 weken casuïstiekbespreking.

Investeren in kennis kerngroep en netwerk.

Rolverdeling

Welzijn als initiatiefnemer en kartrekker/coördinator.

Bij aanvang geen opdracht van gemeente.

Doelgroep

Ouderen die meer dan gemiddeld vereenzamen (sociaal isolement).

Deelnemende organisaties

Kerngroep: vertegenwoordigers van drie kerken, de vrijwilligerscentrale, het Leger des Heils (grijs genoeg), het Riagg, de welzijnsorganisatie, ouderenbond ANBO.

Netwerk: brede vertegenwoordiging van maatschappelijke organisaties in de wijk. Naast genoemde deelnemers in de kerngroep ook de wijkagent, de huisartsen, het algemeen maatschappelijk werk, de kerken, de (toenmalige) seniorenwegwijzers (vrijwilligers via gemeente), zorgorganisaties.

Financiering

Deelname vanuit reguliere financiering van de betrokken organisaties.

Resultaten (2013)

Structureel actief buurtnetwerk 55-plus in drie wijken van Amersfoort. Momenteel functionerend onder de naam Signaleringsnetwerk kwetsbare ouderen.

Blijf eindeloos voorstelrondjes doen

Hans Versteegh, toenmalig coördinator buurtnetwerk 55-plus.

Vertrekken vanuit gedeelde ervaring

Zo'n zeven jaar geleden bleek dat de wijk Schuilenburg meer ouderen kende dan gemiddeld. Er was tevens een vermoeden van een behoorlijke groep ouderen die dreigden te vereenzamen. Ondanks de verschillende professionals en vrijwilligers die actief waren in de wijk. Hans Versteegh: "We merkten dat we elkaar niet vonden. Ieder deed zijn ding en er was geen regie. Maar we wisten ook niet of dit slecht was. We waren zoekende. Onder de noemer 'eenzaamheid' hebben we een netwerkbijeenkomst georganiseerd, waarbij we iedereen uitnodigden die contacten had met wijkbewoners. Tot onze verbazing kwam 'iedereen': de wijkagent, huisartsen, professionals van het Riagg en maatschappelijk werk, parochiebesturen en vrijwilligers van de kerken, de welzijnswerkers, mensen van de ouderenbonden enzovoort. Een bont gezelschap van ruim veertig mensen. Meteen was er verbinding, met als gedeelde vraag: hoe bereiken we de mensen in isolement? De matig eenzamen doen nog boodschappen. Maar wat doen we met de wijkbewoners die de deur niet meer uitkomen? We vonden elkaar in de gedeelde ervaring van onmacht."

Gevoel van urgentie

Vanuit die gedeelde ervaring waren mensen te mobiliseren en het welzijnswerk wierp zich op als kartrekker. Hans: "Ons eerste doel was vasthouden van het gevoel van urgentie. We hebben iedereen opnieuw benaderd en gevraagd wie er wilde meedenken over een antwoord op onze vraag. We besloten om met een brede vertegenwoordiging van alle mensen die achter de voordeur kwamen bij elkaar te gaan zitten. Eens per zes weken, om signalen en mogelijke interventies te bespreken. Vrijwel meteen bleek dat niet iedereen zat te springen om bijeenkomsten met een frequentie van elke zes weken. We besloten een kerngroep te vormen, met daaromheen de schil van alle organisaties die actief zijn in de wijk. Het buurtnetwerk 55-plus was een feit."

Elkaar bij de les houden

De kerngroep bestond uit professionals en vrijwilligers van het welzijnswerk, de drie kerken in de wijk, het Riagg, het Leger des Heils, ouderenbond ANBO en de stedelijke vrijwilligerscentrale. "We bespraken praktijksituaties", aldus Hans Versteegh. "Een vrijwilliger van de kerk meldde bijvoorbeeld dat zondagmiddag voor ouderen een probleem is. In de ochtend is er de kerk, en als 's middags de kinderen niet komen, kan de eenzaamheid je raken."

“We zijn erg gefocust gebleven op de praktijk, in die wijk. Met bezieling. Moedeloosheid is nooit aan de orde geweest. Dat betekent wel dat je oog moet hebben voor kleine successen. En accepteren dat je soms niet verder komt. Dat een situatie niet verbetert en dat je moet stoppen.”

Samen werd besproken hoe dit doorwerkt in de wijk. Kerngroepleden deelden ervaringen en signalen; zij leerden van elkaar en hielden elkaar ook bij de les. Hulpverleners kregen via de vrijwilligers, die vaak ook wijkbewoner waren, goed zicht op de praktijk: hoe leeft iemand, welke contacten zijn er wel/niet enzovoort. En de vrijwilligers/wijkbewoners kregen via de hulpverleners informatie over ziektebeelden, oorzaken van sociaal isolement en andere informatie."

Deskundigen uitnodigen

Als coördinator van de kerngroep wilde Hans Versteegh faciliteren, ook in deskundigheidsbevordering. Op gezette tijden werden experts uitgenodigd en zij brachten kennis over dementie, schuldhulpverlening, verslaving, psychiatrische ziektebeelden enzovoort. Dit was nuttig. De kerngroep had snel in de gaten dat het bij eenzaamheid en isolement niet enkel gaat om oplossingen bespreken. Een effectieve oplossing begint bij het (onder)kennen van oorzaken. De informatie van de experts, bijvoorbeeld over dementie en psychiatrische ziektebeelden, zorgde regelmatig voor eye-openers. Kerngroepleden zagen mensen die zij bezochten met andere ogen. Meer deskundigheid en gezamenlijk wikken en wegen, hadden effect. Er ontstond ruimte voor een andere aanpak, met mogelijk andere interventies.

Feiten boven tafel

De besprekingen in de kerngroep kenden een vaste opbouw:

- mededelingen;
- inbreng van signalen en casussen;
- feitelijke casusbespreking aan de hand van consultatieve vragen;
- acties bespreken en gezamenlijk besluiten nemen;
- een eerstverantwoordelijke aanwijzen voor elke actie;
- terugkoppeling eerder uitgezette acties: hoe is het gegaan, wat is verder nodig en/of kan de casus afgesloten?

Met name het elkaar stellen van consultatieve vragen, bleek essentieel. “Schiet je meteen in het bedenken van oplossingen, dan krijg je bepaalde informatie niet (meer) boven tafel. En dan ga je de verkeerde dingen doen”, aldus Hans Versteegh. Een casus of signaal kon door iedereen anoniem worden ingebracht. Maar toestemming van betrokkene(n) werd wel gestimuleerd. Hans Versteegh: “Privacy blijft een punt van aandacht. En soms blijft het wringen. We hebben enkele keren meegemaakt dat een buur van een wijkbewoner signaleerde dat het niet goed ging. Waarbij die wijkbewoner geen enkel contact wilde. De buur kwam toch naar ons: help! Wij zochten vervolgens naar ingangen. Soms verzonden we een list. En we hadden veel baat bij de vasthoudendheid van enkele kerngroepleden. Bijvoorbeeld van het Leger des Heils.”

Ik had verwacht dat we vanaf het begin overstelpt zouden worden met signalen/vragen. Dit is niet gebeurd. In de kerngroep denken we allemaal dat we werken aan het topje van de ijsberg. Dat gevoel blijft lastig te hanteren.

Praten en elkaar kennen

In de kerngroep is heel veel gepraat en het opbouwen van het gezamenlijke netwerk heeft zeker een jaar gekost (wie zit waar en wie doet wat?). Hans Versteegh: “En dit is nooit klaar. Mensen komen en gaan en we hebben eindeloos voorstelrondjes gedaan. Ons netwerk hangt aan personen, niet aan organisaties. Als coördinator moet je wel goed zien wat er in de groep gebeurt. Voelt iedereen zich senang en ontstaat er echt een beweging van brengen en halen? We hebben nooit harde afspraken gemaakt over de duur van het netwerk. Enkel gezegd: als het niet meer nodig is, stoppen we. Dat moment is niet gekomen. Gelukkig is de motivatie nooit verdwenen. Vooral de ervaring dat men iets aan elkaar heeft, houdt de boel draaiende. In de loop der jaren zijn professionals in hun eigen organisatie gaan lobbyen voor deelname in de kerngroep. Ook de gemeente pikte ons netwerk op. Vervolgens hebben we gevraagd of de gemeente verder wilde met deze aanpak. Nu zijn er buurtnetwerken in drie Amersfoortse wijken. Onder de noemer ‘signalerings-

netwerk kwetsbare ouderen’. Er zijn organisaties die mensen afvaardigen naar drie netwerken en drie kerngroepen. Een behoorlijke investering!”

Netwerk is nog veel beter te benutten

De Amersfoortse netwerkpartners liften mee op de tijdgeest. In de participatiesamenleving doe je je eigen boontjes, maar vraag je ook hulp aan elkaar. Hans Versteegh: “Er is een groep burgers die dit niet doet of niet kan. Maar burens of kennissen willen mogelijk wel signaleren. Echter, weten zij dat ons netwerk bestaat? Waarschijnlijk niet. Tot nu toe hebben we in de luwte gewerkt en daarmee lieten we kansen liggen. We doen nu ons best om bekender te worden in de wijken. Via informatie in het huis-aan-huisblad, een informatieavond in Resto VanHarte of op andere bruikbare plekken in de wijk. Als mensen weten waar ze terecht kunnen met signalen of zorgen, dan komen ze (misschien) wel.”

Tips en aandachtspunten

- Vertrek vanuit een gedeelde ervaring ten aanzien van eenzaamheid in de wijk; vanuit herkenning kom je in gesprek met elkaar. Laat dit voor je werken.
- Zoek in het netwerk naar een werkzame balans tussen informatie uitwisselen volgens een vaste agenda en informele ontmoeting. Structuur in de bespreking geeft houvast. Tegelijkertijd bepalen de aanwezigen wat zinvol is, ook buiten de vaste orde om.
- Accepteer dat je in het netwerk te maken hebt met mensen die komen en gaan. Blijf voorstelrondjes doen! Introduceer de nieuwkomers en maak hier tijd voor. Ook al is dit tot vervelens toe van degenen die al langer meedraaien.
- Spreek in het netwerk expliciet waardering uit naar vrijwilligers. Zij kennen de wijkbewoners en komen er over de vloer. Vrijwilligers kunnen de brug slaan van buurtbewoner naar professional.
- Trek niet aan een dood paard. Een van de netwerkpartners (een kerk) gaf aan nooit eenzaamheid te zien bij de eigen achterban. Het netwerk is hierover het gesprek niet aangegaan. Investeer in mensen die wél signalen willen zien. Het brengt je verder.
- Geloof in de kracht van de gezamenlijkheid. In de kerngroep wordt een casus pas afgesloten als iedereen het daarmee eens is. Dat kost tijd en veel praten. Maar het levert draagvlak op. En dat heb je echt nodig bij de aanpak van eenzaamheid.
- LESI (Anja Machielse) heeft gepubliceerd over ons netwerk. De vruchtbare wisselwerking tussen praktijk en wetenschap (onderzoek) kan beleidsmakers over de streek trekken.

ERVARINGS VERHALEN

03

over samenwerken,
succes en falen

ROTTERDAM CHARLOIS

Sociaal isolement bij ouderen
Op weg naar een Rotterdamse aanpak

03

Project

2007-2010.

Locatie

Stadsdeel Charlois, Rotterdam.

Doel

Organisatiebreed kennis- en draagvlak vergroten op het thema sociaal isolement. Niet exclusief isolement bij ouderen, maar breder. Verbeteren van de kennis, kunde en houding van een brede groep professionals en vrijwilligers (intern en extern) ten aanzien van signalering van isolement en aansluitend intersectorale samenwerking genereren. Dit (pilot) doel was ingebed in het stedelijke projectdoel waar het signaleren van sociaal isolement, het ontwikkelen van interventies en het verminderen van sociaal isolement centraal stonden.

Acties

- Startconferentie
- Brainstormsessies
- Vervolgconferenties
- Intersectorale deelpilots

Rolverdeling

Directie en management verantwoordelijk.
Coördinerend projectleider (begeleiden proces en inhoud).

Doelgroep

Alle professionals en vrijwilligers in de brede welzijnsorganisatie Stichting Charlois Welzijn.
Een aantal samenwerkingspartners (professionals en vrijwilligers).

Deelnemende organisaties

Stichting Charlois Welzijn.
Een aantal zorgaanbieders, woningcorporaties, huisartsen, GGZ, MEE.

Financiering

Externe projectfinanciering en reguliere inzet.

Resultaten (2010)

Methodiekb beschrijving om de aanpak van het sociaal isolement organisatiebreed te introduceren.

Eenzaamheid is van ons allemaal

Josien Schenkels, toentertijd projectleider pilot Stichting Charlois Welzijn en leidinggevende maatschappelijke dienstverlening. Momenteel leidinggevende sociaal cultureel werk bij Stichting Welzijn Noord (Hefgroep).

Het stadsdeel als 'laboratorium'

Het stedelijke project Sociaal isolement bij ouderen kende een looptijd van drie jaar. In de verschillende stadsdelen hadden de pilot-organisaties de tijd om te onderzoeken, experimenteren en ontwikkelen. "Het stadsdeel als 'laboratorium'", aldus Josien Schenkels: wat speelt er nu eigenlijk op het gebied van sociaal isolement en bij wie? En belangrijker nog: zien wij het isolement? En wat zien we dan eigenlijk? Zijn we het daar allemaal over eens? Of zien we allemaal iets anders? In dit project konden we leren en ontwikkelen op het brede vraagstuk van sociaal isolement. Er was tijd (en geld) voor beschouwen, bijsturen en doorontwikkelen. En essentieel: er was ook ruimte voor 'fouten'. Welke aannames liggen er onder onze kijk op sociaal isolement? Zijn we ons daarvan bewust en hoe werken ze door in de samenwerking met anderen op dit thema? We zijn intensief aan de slag gegaan met onze beelden van isolement. Ofwel visie. Hoe kijk jij nu naar die eenzame mens? Wat zie jij dan? En vooral ook: wat zie jij niet, en jouw collega misschien wel! Deze basale vragen zijn de motor geweest van onze pilot."

Alles valt of staat met visie

De Stichting Charlois Welzijn was een brede welzijnsorganisatie. De organisatie kende opbouwwerk, maatschappelijke dienstverlening, jongerenwerk, peuterwerk en sociaal cultureel werk... eigen werksoorten met eigen visies. De aanname was dat werkers van alle werksoorten in aanraking kwamen met sociaal isolement. Bij het ouderenwerk, maar ook bij jongeren, kinderen en/of gezinnen. Josien Schenkels: "Ons doel was een integrale aanpak binnen al onze werksoorten en daarnaast een samenwerking met welwillende externe partners. Intern konden we 'afdwingen' dat werkers aan de slag gingen met de integrale aanpak vanuit een gezamenlijke visie. Lijkt eenvoudig. Allemaal roepen we: wij werken al integraal hoor. En vraaggericht ook. Maar in de waan van de dag gaan we door met het aanbieden van onze sectorale producten en diensten. En bij eenzaamheid blijven we denken: oh, een activiteit. Jij vanuit het ouderenwerk, ik vanuit het jongerenwerk en onze collega vanuit de maatschappelijke dienstverlening. Het werkt niet. In de pilot zijn we op zoek gegaan naar gezamenlijke beelden (visie): hoe kijk jij naar mensen? Wat zijn mogelijke veranderingssituaties en wat kan jij daarin doen? Daartoe moesten we ons aanbod verlaten. Dat was een worsteling, maar

het bracht ook veel creativiteit. We zetten medewerkers van verschillende werksoorten bij elkaar, bijvoorbeeld van het kinderwerk en de buitenschoolse opvang, en gaven hen samen een training signalering. Vervolgens bespraken we: wat zie jij nou? Beantwoord eerst die vraag. Voordat je begint over aanbod en activiteiten. Want daarmee los je de eenzaamheid niet op. Mensen staan niet direct te juichen als je deze insteek kiest. Maar er ontstaat wél ruimte voor andere ideeën, zienswijzen en aanpak."

Zonder projectstructuur ben je nergens

Bij een pilot zoals deze is een stevige projectstructuur noodzakelijk, vindt Josien Schenkels. Via de projectstructuur en de projectleider kon de Stichting Charlois Welzijn voorkomen dat de pilot voortdurend moest concurreren met de waan van de dag. Josien: "Mensen moeten heel veel en voor ieder liggen prestatienormen vast. Hoe zoek je dan met elkaar de vrije ruimte? Dit begint opnieuw met visie en een gevoel van gedeelde verantwoordelijkheid, maar vervolgens moet je het ook organiseren en faciliteren. Maak zo concreet mogelijk afspraken op doelen, mensen, middelen. Alleen langs die duidelijke projectstructuur ontstaan er verbindingen naar de praktijk: ideeën en experimenten uit de pilot inplannen in het werk van alledag. Heel belangrijk! Verandering is namelijk niemands core business en sociaal isolement is dat ook niet. Iedereen is welwillend, maar het staat altijd onderaan het prioriteitenlijstje."

 In de samenwerking gingen we steeds terug naar de basale vraag: wat zie jij en wat doe jij dan?

Kunnen we samen breed kijken? In plaats van ieder voor zich taakgericht kijken?

Miniconferentie

De pilot startte met een miniconferentie waarbij 15 sleutelfiguren uit management, middenmanagement en uitvoering aanwezig waren. Bewust waren enthousiaste mensen uitgenodigd die veranderingsbereid waren. Centraal stond een definitie van sociaal isolement, bij alle leeftijdsgroepen en in de diverse typologieën. Aansluitend werden mensen nadrukkelijk uitgenodigd tot reflectie: als jij nou vandaag in je werk dit probleem ziet bij een van jouw klanten? Wat doe jij dan? Josien: "Dit was de start van de pilot, maar ook van ons visie-verhaal. Directie en management moesten zich verbinden aan de pilot maar de uitvoerende werkers ook. Van alle sectoren. Eenzaamheid en sociaal isolement zijn van ons allemaal. Dus ook van jou als peuterwerker of als jongerenwerker. Met deze bewustwording zijn we continu aan de aan de slag geweest. Steeds terug naar de basale vraag: wat zie jij en wat doe jij dan? De reacties waren enthousiast en geïnspireerd. Na de miniconferentie hebben we het projectplan geschreven."

Vervolgconferenties

In vervolg op de brede miniconferentie kwam er intern een startconferentie waarbij alle 75 medewerkers (verplicht) aanwezig waren. Tijdens deze conferentie werd via een lezing van Anja Machielse bewustwording in gang gezet: isolement speelt ook bij jouw doelgroep. Tevens werd informatie gegeven over het projectplan en het plan van aanpak. Later, na de startconferentie, kwamen er nog twee vervolgconferenties. Niet meer verplicht, omdat er ondertussen voldoende trekkers/ambassadeurs waren. In deze conferenties gingen groepjes medewerkers –dwars door alle werksoorten heen- aan de slag met een plannetje aanpak sociaal isolement op een deelthema. Deze deelthema's kwamen ook uit de organisatie zelf. Bijvoorbeeld: in Resto VanHarte hebben we de kinderkookactiviteit. Wat kun jij met deze buurtactiviteit in het kader van isolement? Werkers bedachten dat kinderen van de opvang mee konden boodschappen doen, jongeren konden wellicht mee koken, samen met ouderen enzovoort. Josien: "Het ging niet per se om de uitvoerbaarheid van de plannetjes. Ons doel was vooral het faciliteren en in gang zetten van anders denken en anders kijken. Over de grenzen van je eigen werksoort heen. Tevens hebben we trainingen signalering aangeboden. Want zonder deskundigheidsbevordering gaat het niet."

Extern: alleen waar energie in zit

De Stichting Charlois Welzijn organiseerde tevens een conferentie voor externe partners in zorg, wonen en welzijn. Josien: "We hadden breed uitgenodigd, van huisartsen tot woningcorporaties, werkers van GGZ en MEE en ook vertegenwoordigers van de deelgemeente Charlois. Ze kwamen lang niet allemaal, maar dat vonden we niet erg. We wilden dat partners weloverwogen aanhaakten. Ons uitgangspunt: waar energie in zit, gaan we mee verder. De rest laten we zitten. Je moet roeien met de riemen die je hebt. Ook met de betrokken externe partners hebben we de tijd genomen om verwachtingen en beelden te delen. Opnieuw: wat is isolement, wat zie jij en wat zie ik? Kunnen we samen 'breed' kijken, in plaats van enkel taakgericht kijken? En zo ja, wat zien we dan?"

We wilden echt dat externe partners weloverwogen aanhaakten. Ons uitgangspunt: we gaan verder met de partners waar energie in zit.

De winst van breed kijken

Breed kijken kun je leren. Josien komt met een praktijkvoorbeeld van een oude weduwe van 84 jaar. Jarenlang heeft zij samen met haar man een café gerund. Na het overlijden van haar man is de vrouw in een sociaal isolement geraakt. Er waren veel schulden en de een na de andere hulpverlener ging met de schuldenproblematiek aan de slag. In de aanname dat het isolement zou verminderen, als de boel financieel weer meer op orde was. Totdat er iemand met een frisse kijk kwam: mevrouw had altijd schulden gehad.

Leven met schulden was misschien een probleem voor de maatschappij, maar zeker niet voor mevrouw. Daar lag ook niet de oplossing van het 'probleem'. Die lag in haar gastvrouwschap (haar rol in het café). Toen zij op dat talent weer werd aangesproken, ging het beter. "Breed kijken naar wijkbewoners kost tijd, veel praten en voortdurend 'aanzwengelen' bij werkers", aldus Josien. "Deze manier van werken sluit prima aan bij de uitgangspunten van de participatiesamenleving: waar ligt jouw kracht? Maar het dwingt maatschappelijke organisaties wel tot herdefiniëring van producten en diensten. Er gaan deuren voor je open als je daarop durft te organiseren."

Politieke werkelijkheid

Desondanks lijkt in Rotterdam het breed kijken en samenwerken alweer afgeschaft nog maar voordat de pilot goed en wel ten einde was. Vanwege andere politieke keuzes kwamen de brede welzijnsorganisaties in de stad fors onder druk te staan; werksoorten werden weggesaneerd en organisaties anders geordend. Een follow up van de pilot in Charlois (werken met een methodiekbeschrijving uit de pilot) stond weliswaar gereserveerd in de beschikking van (de opvolger van) de stichting Charlois Welzijn, maar toen de aanbesteding niet werd gegund, hield het simpelweg op. Josien: "Natuurlijk hebben we pilot- en methodiekbeschrijvingen, maar de structuren zijn weg. Zo sterft dit verhaal een stille dood. Dat is helaas de politieke werkelijkheid."

Tips en aandachtspunten

- Activering en activiteiten zijn (meestal) niet de oplossing. Maar je hoeft ook weer niet alles overboord te gooien. Activiteiten kunnen fungeren als voertuig.
- Kies je externe partners zorgvuldig. Zeker in een grote stad, waar je te maken hebt met veel aanbieders op zorg en welzijn. Kies partners die open zijn over hun belang (what's in it for me) en met wie je (mogelijk) al een gemeenschappelijk belang voelt.
- Via een projectstructuur en projectleider kun je concurrentie met de waan van de dag voorkomen.
- Ook intern, in een sectorale setting, is het goed om samenwerking expliciet vast te leggen/te formaliseren. Doe je dit niet, dan heb je grote kans dat werkers worden teruggefloten.
- Belangen over en weer moet je helder hebben. Het geeft altijd gedoe als je dit niet op orde hebt. Als je inhoudelijke koers uit elkaar loopt, heb je feitelijk geen basis voor continuïteit.
- Ga bij een aanpak van eenzaamheid/sociaal isolement steeds terug naar de visie/vraag Wie is deze mens? Dit is de motor waarop je de boel gaande houdt.

ERVARINGS
VERHALEN

04

over samenwerken,
succes en falen

HELMOND

Signaleringsoverleg
Stiphout / Warande

04

Project

Augustus 2013 – februari 2014.

Locatie

Wijk Stiphout/Warande, Helmond.

Doel

Eenzaamheid in de wijk verminderen en welbevinden bij wijkbewoners vergroten.

Acties

In kaart brengen van eenzaamheidsproblematiek in Stiphout/Warande aan de hand van een vragenlijst.
Maken van een gezamenlijk plan van aanpak.

Rolverdeling

De Wijkraad is opdrachtgever. Het project is opgenomen als speerpunt in het Wijkactieplan Stiphout/Warande. Via de Wijkraad is er verbinding naar de Gemeente Helmond.
Welzijnsorganisatie LEVgroep is uitvoerder/heeft een coördinerende rol bij het project.

Doelgroep

Inwoners van de wijken Stiphout/Warande.

Deelnemende organisaties

Thuiszorgorganisaties Savant, Sint Annaklooster, Zorgboog en Zuidzorg, ouderenbond KBO en vrouwenorganisatie KVO, vrijwilligersorganisatie de Zonnebloem, de R.K. parochie St. Trudo, de LEVgroep en vertegenwoordiger van de Wijkraad.

Financiering

Reguliere inzet deelnemende organisaties.

Resultaten

Nog niet bekend.

Dicht bij wijkbewoners en bij onszelf

Anne-Marie van der Velden, ouderenwerker LEVgroep Helmond

De Gemeente Helmond is signaleringsnetwerken gestart in de wijken van de stad. De netwerken zijn in de dagelijkse praktijk verbonden aan de wijkraden. In Stiphout/Warande heeft de Wijkraad zich via het signaleringsnetwerk voor de komende twee jaar verbonden aan het thema eenzaamheid. Er is een werkgroep ingesteld die bestaat uit zo'n twaalf professionals van (zorg)organisaties en diverse vrijwillige organisaties zoals de Zonnebloem, de R.K. parochie, een ouderenbond en vrouwenorganisatie KVO. LEVgroep, in de persoon van Anne-Marie van der Velden, fungeert als aanjager en coördinator. "We zijn per 1 augustus 2013 gestart met de werkgroep. De samenwerking is geformaliseerd via de Wijkraad en iets verder weg kijkt ook de Gemeente mee. Dat is nuttig", aldus Anne-Marie van der Velden. "Professionals en vrijwilligers zien dat het lokaal bestuur dit thema serieus neemt."

Onze werkgroep bestaat uit 'herkenners': mensen die eenzaamheid tegenkomen in de wijk en het ook als zodanig herkennen.

Aan de slag met de herkenners

Er zijn signalen dat Stiphout/Warande relatief veel eenzaamheid kent, mede vanwege een grote groep 55-plussers in de wijk. De werkgroep start een kleinschalig onderzoek en maakt aansluitend een plan van aanpak. "We blijven dichtbij wijkbewoners en bij onszelf", zegt Anne-Marie van der Velden, "dit genereert commitment in de werkgroep. Kies je voor onderzoek doen door mensen van buiten, dan leunt je werkgroep binnen de kortste keren achterover en tegen de tijd dat de uitkomsten er zijn, ben je iedereen kwijt. We willen het zelf doen, met de professionals en vrijwilligers die hier dagelijks in de wijk te vinden zijn. Mensen die eenzaamheid aantreffen in de wijk en dit ook als zodanig herkennen. Die 'herkenners' hebben we in de werkgroep bij elkaar gezet. Dit zijn de mensen die ermee aan de slag willen en die daarin de samenwerking willen opzoeken."

Balans actie – reflectie

Vanaf de eerste bijeenkomst was duidelijk dat de 'herkenners' vooral ook

doeners zijn. Wijkverpleegkundigen, de pastor, de vrijwilligers van KBO, KVO of de Zonnebloem... Anne-Marie van der Velden: "We startten met informele uitwisseling en aansluitend wilde iedereen in actie komen. Maar er was nog nauwelijks gezamenlijk draagvlak en niet alle werkgroepleden kwamen even goed uit de verf. Sommige vrijwilligers hadden moeite om het tempo van de professionals bij te houden en de professionals hadden niet vanzelfsprekend oog voor de toegevoegde waarde van de vrijwilligers. Het was zoeken naar de balans van actie en reflectie. Wonderlijk genoeg vond de werkgroep zelf een oplossing. Tijdens de tweede vergadering werd er afgesproken dat ieder het beschikbare aanbod (van de eigen organisatie) in kaart zou gaan brengen: wat bied je nu bij eenzaamheid? Die actie had een tweeledig effect: iedereen bleef 'binnenboord' en ging tegelijkertijd met kritische ogen kijken naar het eigen aanbod. Bij de eerstvolgende bespreking lag het gezamenlijke aanbod 'op tafel'. En de werkgroep stelde zichzelf de vraag: is dit wat er nodig is? Wie zegt dat dit de passende aanpak is voor de ouderen van Stiphout? Zo motiveerden de werkgroepleden elkaar om gezamenlijk anders te kijken en 'om' te denken."

Van groot naar klein

Vanuit het inzicht dat standaard aanbod niet voldoet, werd het thema eenzaamheid 'allesomvattend' groot. Al pratende kwamen er steeds meer vragen op tafel en leek het alsof de werkers in Stiphout/Warande het wiel moesten uitvinden. Liefst met een grootschalig onderzoek. "Dat gevoel was heel goed voor de betrokkenheid in de groep", aldus Anne-Marie, "maar vanaf dat moment moesten we het weer klein maken. Een veelomvattend onderzoek was niet mogelijk. En bovendien, uit groot onderzoek blijkt niet vanzelfsprekend wat wel en niet werkt in jouw wijk."

Investeren in kennis

Sinds de eerste paar besprekingen zijn er duidelijke afspraken gemaakt. Bijvoorbeeld over deelname in de werkgroep: je doet mee namens een organisatie,

maar het is de bedoeling dat jij blijft komen. Niet steeds andere mensen aan tafel. Ook zijn de (veelal oudere) vrijwilligers op onderdelen bijgepraat door de coördinator en hebben zij hun plek ingenomen in de werkgroep. De (jonge) professionals hebben inmiddels ervaren dat de vrijwilligers weer heel andere dingen weten over de wijk en over de manieren om met Stiphoutenaren in gesprek te komen. Er is kennis gedeeld en uitgedeeld en mensen zijn verwezen naar websites en publicaties. Alle werkgroepleden doen hun best om informatie door te leggen naar hun eigen achterban/organisatie. Anne-Marie van der Velden: "Investeer je in kennis bij uitvoerders, dan zet je heel veel uit!"

Al pratende werd het thema eenzaamheid allesomvattend groot. Vanaf dat moment moesten we het weer klein maken: wat werkt in deze wijk, bij deze mensen?

Zelf gaan vragen

Binnenkort gaan werkgroepleden, in hun eigen (klant)netwerk, in gesprek met vijftien ouderen. Aan de hand van een gezamenlijk opgestelde vragenlijst. Aansluitend moet er op 1 februari 2014 een onderzoeksverslag met een plan van aanpak liggen. Voorlopig zit de vaart erin, en veel verder weg kijkt de werkgroep nog niet. "Het voorbereiden van de gesprekken genereert opnieuw betrokkenheid en bewustwording", vindt Anne-Marie van der Velden. "Aan de hand van de vragenlijst gaan werkgroepleden nadenken over verschillende soorten van eenzaamheid en dat is winst. Alles draait om anders kijken, los van het aanbod van jouw organisatie."

Hoe het verder zal gaan, is ook voor coördinator Anne-Marie van der Velden koffiedik kijken. "Het thema zal blijven spelen in de wijk Stiphout/Warande. Het is wel de vraag wie op den duur eigenaar blijft van dit thema."

Tips en aandachtspunten

- Bij de start van een werkgroep draait alles om vasthouden van de mensen aan tafel. De zorgprofessionals hebben het erg druk, de pastor wordt doorlopend gebeld en de vrijwilligers zijn mogelijk wat overdonderd. Spreek ieder aan op zijn of haar specifieke betrokkenheid bij de wijk en de bewoners.
- Maak gebruik van het feit dat maatschappelijke organisaties momenteel graag in beeld komen bij de Gemeente (en dus bij wijkgebonden plannen). Leg ieders belangen (zo) duidelijk (mogelijk) op tafel en zoek in een werkgroep/samenwerking naar een realistische afspiegeling van actieve organisaties in de wijk. Voorkom bijvoorbeeld dat drie professionals van één zorgaanbieder deelnemen.
- De vrijwilligers in de groep bepalen in feite het tempo. De achterste wagon moet immers ook mee! Investeer zo nodig in (bij aanvang) een extra gesprek met de vrijwilligers. Je hebt ze nodig! Houd werkgroepleden bij de les en bij de gemaakte keuzes. In Stiphout/Warande bleek informeel dat er behoefte was/is aan een actuele sociale kaart. Toch is dit niet op de to-do-lijst van de werkgroep gezet. Als het echt belangrijk is, komt die sociale kaart er toch wel.

05

ERVARINGS
VERHALEN

over samenwerken,
succes en falen

Geen project, wel oog voor...

Ook als er geen specifieke eenzaamheidsprojecten lopen, kun je lokaal iets doen. Benut bijvoorbeeld andere (welzijns) activiteiten op eenzaamheid op het spoor te komen en aan te pakken. In Helmond, Lansingerland en Breda werkt deze aanpak. En in Roosendaal liep het anders dan verwacht. Ook daarvan kun je leren.

Ouderen Actief - LEVgroep Helmond

Bewegingsconsulent voor senioren en sociaal cultureel werker Jos Vermeulen is de drijvende kracht achter de cursus Ouderen Actief in de wijk. Eenzaamheid speelt bij de deelnemers, maar het woord wordt niet gebruikt. Mensen komen binnen met het etiket 'kwetsbaar', via verschillende verwijzers. Van de huisarts tot zorghotel of GGZ. "In de cursus werken we heel laagdrempelig", zegt Jos Vermeulen. "Bewegen op creatieve en uitnodigende wijze aangevuld met informatie en advies op de diverse levensgebieden verwerkt in beweeg- of doe-opdrachten werkt ideaal als middel om weer balans te vinden op lichamelijk, geestelijk en/of sociaal gebied. We vragen mensen mee te doen vanuit hun hart en we begeleiden vanuit betrokkenheid en vertrouwen. De cursus draait nu vijf jaar en de resultaten zijn bijzonder positief. Mensen komen fysiek en mentaal weer op krachten. Een aantal deelnemers gaat vanuit Ouderen Actief weer meedoen aan andere activiteiten, legt nieuwe contacten of start als vrijwilliger in de eigen wijk. Een actieve leefstijl staat centraal. Dit blijkt regelmatig een succesvolle sleutel zijn bij de aanpak van eenzaamheid," aldus Vermeulen.

In de samenwerking met andere diensten binnen de LEVgroep, die al dan niet specifiek zijn gericht op eenzaamheid, en in alliantie met andere organisaties werkt Jos Vermeulen met een 'partnerkaart'. Op deze kaart wordt opgetekend welk belang de samenwerkingspartner heeft bij de cursus Ouderen Actief en welke afspraken over en weer zijn gemaakt. "Weet wat je aan elkaar hebt", zegt Jos Vermeulen, "en wees daarin zo concreet mogelijk. Samenwerken is intensief en het is belangrijk dat je van elkaar weet waar ieders voordelen liggen. Niet alleen deelnemers en vrijwilligers, maar ook netwerkpartners hebben aandacht nodig. Over thema's zoals eenzaamheid moet je regelmatig met elkaar spreken. Niet zozeer gekoppeld aan een specifiek aanbod, maar vrijer: wat is je visie op de aanpak van eenzaamheid? Dat gebeurt te weinig. Voor de toekomst, met alle bezuinigingen, maak ik me daar zorgen over."

Ouderen Actief staat in Helmond goed bekend. De cursus is omarmd door de Gemeente Helmond en is gehonoreerd met een Oranjefonds Kroonappeltje.

Betrokkenheid en Verbinding - Welzijn Lansingerland

In het project Betrokkenheid en Verbinding biedt Welzijn Lansingerland in samenwerking met Laurens woonzorgcentrum De Tuinen in Bleiswijk dagbesteding aan senioren die niet in staat zijn om zelf hun dag in te delen en/of (zonder hulp/stimulans) activiteiten te bezoeken. Kwetsbare ouderen worden niet opgevangen in speciale groepen of activiteiten, maar doen mee in het bestaande activiteitenaanbod. Samen met andere, meer zelfredzame ouderen. Alle deelnemers krijgen een passende dagindeling aangeboden met aansprekende activiteiten en begeleiding door vrijwilligers. Professionals zorgen voor de juiste match van deelnemers en vrijwilligers en zij monitoren en ondersteunen het hele project. Individuele cliëntbegeleiders (professionals) leggen samen met elke oudere de verbinding naar de thuissituatie en zorgen zo nodig voor verbeterde voorzieningen. Eenzaamheid is geen specifiek benoemd issue in het project, maar signalen van eenzaamheid worden wel opgemerkt. De ervaringen met het project zijn zeer positief. Deelnemers ervaren na verloop van tijd weer meer regie over hun eigen leven.

De gemeente Lansingerland bestaat uit de kleine kernen Bergschenhoek, Berkel en Rodenrijs en Bleiswijk. De kleinschaligheid van Lansingerland maakt lokale samenwerking overzichtelijk. Hanneke Vliet Vlieland, directeur van Welzijn Lansingerland: "We hebben de afspraak dat we allemaal signaleren en vanuit eigen expertise en middelen actie ondernemen. Onder meer binnen het project Betrokkenheid en Verbinding. En bijvoorbeeld ook in de lokaal goed werkende dementieketen. Of via de woningbouwvereniging die beheerders traint in signaleren van eenzaamheid. We zijn met een klein aantal professionals actief in de dorpen en we komen elkaar dus vaak tegen. Ik denk overigens dat we de contacten van een aantal mensen in de dorpen nog niet benutten. Ouderen hebben vaak een jarenlang contact met de kapster of de pedicure. Het zou goed zijn als ook zij konden signaleren. Weliswaar met de nodige omzichtigheid, want in de kernen van onze gemeente is eenzaamheid nog best een taboe. Het eigen dorp hoeft het niet te weten. Dat bleek ook in het project Betrokkenheid en Verbinding. Deelnemende ouderen vonden het te confronterend en te privé om een vragenlijst over eenzaamheid in te vullen."

Eenzaamheidsinterventies in programma Geschikt wonen voor iedereen - WIJ Breda

In 2012 is in vijf Bredase wijken het actiepunt eenzaamheidsinterventies bij ouderen opgenomen in de GWI-uitvoeringsplannen. GWI staat voor geschikt wonen voor iedereen. GWI richt zich op de totstandkoming van levensloopgeschikte wijken in Breda. Daar wonen mensen van alle leeftijden die er de voorzieningen en zorg vinden die ze nodig hebben. Om dat goed te doen, werken veel organisaties op het gebied van wonen, zorg en welzijn intensief samen.

WIJ is trekker van het actiepunt eenzaamheidsinterventies en zoekt in de wijken de samenwerking met de Zonnebloem, de ouderenbonden, de kerken, het Rode Kruis en Humanitas. "Samenwerking in de stad is van groot belang", zegt Liesbeth Smedinga van WIJ Breda. "Kun je iets in je eentje aanpakken, dan is het geen belangrijk thema."

WIJ wil graag direct en persoonlijk contact met vele (mogelijke) partners in de stad. Zo breed mogelijk. Openheid is daarbij het uitgangspunt. Welzijnswerker Liesbeth Smedinga: "We gaan de boer op met globale ideeën waarbij inbreng van anderen meteen welkom is. Zo ontstaat er in de praktijk vaak een plan.

Bijvoorbeeld met als doel minder eenzame mensen in onze stad. Het verhaal krijgt inhoud en iedereen die aanhaakt weet waarvoor hij of zij dat doet. En dat is de krachtigste verbinding. We kijken samen wat werkt. Blijkt iets te werken, dan gaat dat rondzingen in de stad. Mensen komen uit de comfortzone van hun eigen organisatie. En als iets succesvol blijkt, dan is er geld te vinden."

Bij WIJ is de inzet van vrijwilligers een vanzelfsprekendheid. "Doe je daar als professional nog moeilijk over, dan moet je jezelf achter de oren krabben", aldus Liesbeth Smedinga. "Professionele inzet is maar een heel klein deel van het leven van mensen. Buren, familie, vrienden, wijkgenoten blijven toch de belangrijkste figuren. Vrijwilligers staan daar dichtbij en tegenwoordig is er veel know how bij vrijwilligers. WIJ benut dit potentieel. Als professionals zijn we facilitair aan de vrijwilligers. En niet andersom. Het is wel belangrijk om de vrijwilligers mee te nemen in het verhaal van de kanteling en de participatiesamenleving. Ook vrijwilligers moeten leren ondersteunen zodat mensen zichzelf weer kunnen helpen."

Als het anders loopt...

In 2005 en 2006 bleek uit rapporten van de GGD dat 17 procent van de thuiswonende autochtone ouderen in Roosendaal zich eenzaam tot zeer eenzaam voelde. Het percentage eenzame allochtone ouderen lag nog veel hoger, namelijk 43 procent. Reden genoeg voor de Gemeente Roosendaal om in actie te komen. Doel was minder eenzame ouderen in de stad. Middel was meer effectieve samenwerking tussen de verschillende maatschappelijke (vrijwilligers) organisaties in Roosendaal. Want precies in die samenwerking bleven kansen liggen. Er waren best organisaties die konden signaleren en er waren in principe mensen genoeg (vrijwilligers en professionals) die bij ouderen achter de voordeur kwamen. Maar een stedelijke (gezamenlijke) aanpak ontbrak en er was geen uitwisseling over de vraag wat nou echt werkte in de stad. Ieder deed zijn of haar eigen stukje. Naar eigen inzicht en met de beste bedoelingen. Sommige ouderen werden geholpen, veel anderen helemaal niet. De beleidsambtenaren van de Gemeente Roosendaal namen in 2009 – 2010 formeel de regierol bij de opbouw van een breed netwerk van maatschappelijke organisaties in de stad. Maar vervolgens liep het moeizaam op een aantal factoren.

De gemeente had geen geld gereserveerd om de regierol echt inhoud te geven. Hierdoor was er vanaf het begin onvoldoende sturing op een proces waarbij veel verschillende partijen elkaar eerder niet gevonden hadden.

Er was in die periode geen brede welzijnsorganisatie in de stad die kon uitvoeren/coördineren. De subsidie aan de organisatie die jarenlang actief was geweest in Roosendaal was zo goed als stopgezet en er waren nog geen afspraken met andere welzijnsorganisaties.

Er meldden zich meerdere zorgaanbieders voor deelname in het te vormen netwerk. Zij leken belangen te hebben bij de samenwerking (in beeld komen bij de Gemeente en/of klanten werven), maar deze belangen kwamen niet openlijk op tafel.

Bij aanvang van het hele samenwerkingsplan bestonden er al netwerken die eenzaamheid signaleerden of wilden signaleren. Zo was er het (medische) netwerk van de huisartsen en enkele zorgaanbieders die werkten met de VTO-vragenlijst (Vroegtijdige onderkenning kwetsbare ouderen). Een tweede netwerk was het COR (coördinatiepunt voor ouderen, bestaande uit enkele zorgaanbieders, vrijwilligersorganisaties, maatschappelijk werk, de woningcorporatie e.a.). Lid van het COR was onder meer de woningcorporatie die via het eigen product Wonen Plus huurders screende op de leefgebieden inkomen, wonen en welzijn/zorg. Via Wonen Plus werd eenzaamheid gesignaleerd, waarna de corporatie zo goed mogelijk een follow up uitzette. Veelal in samenspraak met het COR.

In plaats van samenwerking ontstond er een concurrentiestrijd: het COR vond de vragenlijst van de huisartsen te medisch. Ook was er te veel een belang van klanten werven voor (intramurale) zorg. Dit stond haaks op de visie van het COR (en die van de woningcorporatie): samen zorgen dat mensen zo lang mogelijk thuis kunnen blijven. Het COR ontwikkelde een eigen vragenlijst met minder medische en meer welzijnsvragen. Vervolgens waren de uitkomsten van beide vragenlijsten niet meer te vergelijken. Er ontstonden misverstanden en discussies over wie nu wel of niet eenzaam zou zijn.

Onhandig bleek het feit dat diverse (zorg)organisaties (vanuit belangen) zitting hadden in beide netwerken. Het was niet meer duidelijk wie nu in wiens vaarwater zat en waarom. Er was onvoldoende basis om gezamenlijk te bouwen aan werkende interventies en/of een ketenaanpak. Zo verzandden goedbedoelde plannen tot meer samenwerking in discussies over competenties, klantenwerving en geld. Er was weinig tijd en energie gestoken in gezamenlijke visie-ontwikkeling en toen het moeilijk werd, was er (te) weinig waar de gezamenlijkheid op terug kon vallen.

Roosendaal was pilotgemeente in het project 'Brabant niet meer eenzaam'.

AAN DE SLAG

AA

Aandachtspunten
en advies

Aandachtspunten en advies

Hoe kom je nu als lokale maatschappelijke partners tot een effectieve en gezamenlijke aanpak van eenzaamheid? Welke factoren zijn daarbij doorslaggevend en waar moet je rekening mee houden? Een eenduidig antwoord hierop is niet gemakkelijk te geven. Elke lokale situatie is anders en wat in één gemeente prima werkt, past in een andere gemeente misschien helemaal niet. Toch komen uit de ervaringsverhalen in deze publicatie een aantal relevante aandachtspunten naar voren. Tijdens een rondetafelgesprek, waarin de ervaringsverhalen centraal stonden, noemden Anja Machielse (LESI), Jan Willem van de Maat (MOVISIE), Kim Roozendaal (Coalitie Erbij) en Egi Pellemans (BVWO) de volgende aspecten.

Ken het lokale verhaal

Wat duidelijk wordt uit de ervaringsverhalen, is dat elke lokale situatie anders is. Daarbij spelen vele factoren een rol. Het is belangrijk om vooraf zo goed mogelijk in kaart te brengen hoe die lokale situatie eruit ziet. De omvang van de gemeente en het aantal (kwetsbare) inwoners maakt verschil voor je aanpak. Maar bijvoorbeeld ook welke maatschappelijke organisaties actief zijn in de gemeente, de (meer of minder succesvolle) samenwerkingsverbanden die er zijn en de aanwezigheid en beschikbaarheid van een partij die als kartrekker kan en wil fungeren. Bijvoorbeeld omdat deze partij vanuit (historisch gegroeide) expertise en positie deuren kan openen, een gesprek op gang kan brengen en andere partners kan mobiliseren.

En vanzelfsprekend is het nodig om breed te inventariseren welke feiten en signalen ten aanzien van eenzaamheid nu precies bekend zijn. De vierjaarlijkse lokale GGD-monitor over de (fysieke en mentale) gezondheid van burgers kan hierbij een informatiebron zijn (de gegevens van de monitor 2012 zijn dit jaar beschikbaar gekomen). Maar mogelijk zijn er ook andere onderzoeksresultaten op het gebied van welzijn, zorg en leefbaarheid. Naast de feitelijke informatie kunnen er lokaal ook gevoelens van 'niet pluis' of 'hier moet iets gebeuren' leven bij professionals en vrijwilligers. Terecht of niet, het is zonder meer goed om ervan te weten. Al deze factoren geven kleur en eigenheid aan de lokale situatie. Zorg dat je weet waar je mee te maken hebt in jouw wijk, stadsdeel of gemeente.

Kies een regisseur

Juist omdat eenzaamheid speelt op alle leefdomeinen, is er niet één 'eigenaar' van het probleem. Dit maakt dat niet meteen helder is wie nu de initiatiefnemer en regisseur is bij een lokale aanpak van eenzaamheid. Veelal zie je dat de lokale welzijnsorganisatie de coördinatie/uitvoering van een aanpak eenzaamheid op zich neemt. Waarbij de gemeente –steeds vaker– optreedt

als facilitator en regisseur. In een aantal Nederlandse gemeenten is het thema eenzaamheid beleidsmatig ondergebracht bij het lokale gezondheidsbeleid. Dit bevestigt de regierol van de gemeente.

Uit de ervaringsverhalen blijkt dat een initiatief/project zowel 'top down' als 'bottom up' tot stand kan komen. Inherent aan een (top down) projectmatige aanpak – zoals in Friesland en in Rotterdam – is een duidelijke regie en rolverdeling vanaf de start. In Amersfoort is bottom-up gewerkt: gewoon beginnen met een aantal mensen in de wijk, waarna later de hele samenwerking op een hoger plan getild is, met een formele regierol voor de gemeente. Weet dat er verschillende opties zijn en maak, afhankelijk van de lokale situatie, een keuze.

Borg vanaf het begin

Zoals hiervoor al aangestipt, is het thema eenzaamheid in een aantal gemeenten onderdeel van het lokale gezondheidsbeleid. Vanuit het perspectief van borging, kan dit een voordeel zijn. Elke gemeente is wettelijk verplicht tot het maken van gezondheidsbeleid. En veel gemeenten halen de onderbouwing van hun (eenzaamheids)aanpak uit de lokale GGD-gezondheidsmonitor. Uit de GGD-cijfers blijkt de urgentie om iets te doen aan de problematiek van eenzaamheid. Want gezondheid is –naast een individuele – ook nog steeds een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Borging van een aanpak eenzaamheid via het Wmo-beleid is ook een optie, maar dit is waarschijnlijk lastiger. Het Wmo-beleid richt zich immers op sociaal welbevinden en dat wordt steeds vaker gekoppeld aan eigen kracht en eigen verantwoordelijkheid. Borging via het lokale gezondheidsbeleid brengt (eerder) erkenning, blijvende aandacht en ook financiering. Is de borging een feit, dan voorkom je daarmee ook dat de aanpak eenzaamheid voortdurend moet concurreren met de waan van de dag.

Investeer in een gezamenlijke visie

Er zijn vele vormen van eenzaamheid en sociaal isolement en er zijn nog veel meer oplossingen of interventies die je zou kunnen inzetten. En een-

zaamheid, zo leert de ervaring, kan meestal niet opgelost worden door één partij. Eenzaamheid is verweven met alle leefgebieden. Daar moet je oog voor hebben en daar moet je met elkaar op willen organiseren. Maar wat zie je dan met elkaar? Hoe omschrijf je eenzaamheid, bij welke groepen mensen? Wanneer moet je iets doen en wat kun je dan doen? Waar liggen de grenzen van wat je kunt of wilt doen? Wat gebeurt er als iemand niet wil en/of als iets niet op te lossen is?

Juist bij het thema eenzaamheid heb je te maken met dit soort ingewikkelde vragen die vanuit allerlei invalshoeken beantwoord kunnen worden. Bij een

gezamenlijke aanpak van eenzaamheid is een gedeelde visie op eenzaamheid en de aanpak daarvan cruciaal. Voordat je start, moet je met elkaar weten en vaststellen waar je voor staat en waar je voor gaat. Een heldere visie kan in het vervolg fungeren als anker en inspiratiebron: waarvoor doen we dit ook alweer en wat hebben we daarover afgesproken?

Zorg er overigens wel voor dat je die visie zo dicht mogelijk bij de uitvoerders legt. Zij moeten er iets bij voelen en zij moeten zich erdoor geïnspireerd weten.

Regel (bestuurlijk) commitment

Uit de verhalen in deze publicatie blijkt het belang van uitvoerend én bestuurlijk commitment bij de aanpak van eenzaamheid. Beide zijn nodig. Zonder commitment van de uitvoerders gebeurt er niks. De uitvoerders zijn de dragers van de aanpak in de praktijk. Maar wordt een pilot en/of een netwerk (uiteindelijk) bestuurlijk niet omarmd, dan is de continuïteit – en daarmee de kwaliteit – van de aanpak niet gewaarborgd. Zonder back-up van de managers ontstaan er onherroepelijk discussies over investering van tijd en inzet van de uitvoerende mensen. Netwerken wordt steeds belangrijker; uitvoerende mensen kunnen dit alleen doen als er structureel tijd voor beschikbaar is.

Niet alleen commitment binnen de eigen gelederen van elke deelnemende organisatie is nodig; commitment naar elkaar toe – als partnerorganisaties in het netwerk – is minstens zo belangrijk. Elke deelnemende organisatie kan daarbij overigens best een eigen belang en een eigen agenda hebben. Bijvoorbeeld: meedoen aan de aanpak eenzaamheid omdat je als zorgaanbieder actief bent voor ouderen (vaak een doelgroep bij de aanpak van eenzaamheid). Zolang er maar gesproken kan worden over ieders belangen en deze ook bekend zijn bij deelnemende partijen. Werken met verborgen agenda's leidt vaak tot vertraging en uiteindelijk tot stilstand.

Elkaar vragen om commitment betekent ook nee durven zeggen. Bijvoorbeeld tegen die samenwerkingspartner die strategisch aan boord wil blijven, maar die verder niet investeert. Of tegen de organisatie die vier medewerkers afvaardigt naar een netwerkbespreking, waar één ook voldoende is. Houd oog voor ieders inzet en durf elkaar daarop aan te spreken.

Start het netwerk

In alle ervaringsverhalen gaat het om netwerken die bestaan uit professionals en vrijwilligers, van verschillende organisaties en met een brede diversiteit in expertise en achtergrondkennis. Dit vraagt om een coördinator die 'de boel bij elkaar kan houden' op basis van een belangrijke overeenkomst: alle deelnemers hebben zicht op kwetsbare wijkbewoners en (h)erkennen de problematiek van eenzaamheid.

Faciliteren van het proces en voortdurend ruimte voor deskundigheidsbevordering blijken belangrijke succesfactoren bij de opbouw van een netwerk. Signalen en praktijkcasussen met elkaar delen en samen ontrafelen via con-

sultieve vragen, zorgen over en weer voor eyeopeners. Iedere keer opnieuw valt er iets te leren en er is ruimte voor doordachte acties die samen gedragen (en ook weer teruggekoppeld) worden. De cyclus van open bespreken, actie uitzetten, terugkoppelen en afsluiten, houdt een netwerk draaiende. Heeft het netwerk eenmaal redelijk vorm, vergeet dan ook enige bekendmaking in de wijk niet. Zodat de cirkel om het netwerk heen zo breed mogelijk wordt. Bekendheid buiten de eigen kring bevordert het draagvlak en draagt bij aan het doorbreken van het taboe op eenzaamheid.

Geef ruimte aan denkers én doeners

Uitvoerders in de wijk zijn meestal doeners. En een netwerk met (vooral) doeners betekent: niet praten, maar actie. Dit kan juist bij de aanpak van eenzaamheid een valkuil zijn. Eerder is er al op gewezen dat vooraf voldoende tijd reserveren voor visieontwikkeling (waar staan we en waar gaan we voor?) broodnodig is. Deze investering betaalt zichzelf ook terug. Met andere woorden: denkers en doeners zijn beiden nodig. Dit vergt een goede organisatie en het is de taak van de coördinator om te zorgen dat denkers en doeners in het netwerk ieder vanuit hun eigen rol – en op het geschikte moment – een bijdrage leveren. De denkers zetten mogelijk net een stap verder bij de visieontwikkeling en het monitoren van het vervolgtraject. De doeners slaan echter dagelijks de brug naar de praktijk, weten wat er speelt in de wijk en leveren dus feitelijk steeds opnieuw de input voor de gezamenlijke visie. Beiden zijn nodig.

Blijf voeden en vasthouden

Eenzaamheid is een problematiek op de grens van publiek en privaat en eenzaamheid overstijgt maatschappelijke sectoren. Er is niet één eigenaar van de problematiek en dit maakt dat een aanpak moeizaam van de grond kan komen. Waar gaat het nou precies over, wat kun je doen, wie moet het dan oppakken en welke samenwerkingsverbanden zijn nodig? De aanpak van eenzaamheid vergt een lange adem en praten, veel praten. In gesprek met mensen, professionals en vrijwilligers, van allerlei organisaties, ontstaat er een lerende gemeenschap: mensen die samen in een lokaal netwerk kennis en ervaring opdoen, deze inzetten, ervaringen terugkoppelen en de opgedane expertise weer verder dragen. In het netwerk, maar ook daarbuiten en in de eigen organisatie. In een goed functionerend netwerk is er ook ruimte voor 'fouten maken', proberen en weer bijsturen. Dit is belangrijk. Het maakt dat mensen verder durven te gaan, buiten de gebaande paden durven te denken. Enerzijds in het zien en benoemen van eenzaamheid (taboe doorbreken). Anderzijds in het denken over out of the box oplossingen en samenwerkingsvormen.

Zo voedt het netwerk zichzelf en dit houdt de deelnemers gaande en gemotiveerd. Een samenwerking met de wetenschap en/of kennisinstituten kan het (willen) leren verder versterken: samen kan bijvoorbeeld gezocht worden naar werkende interventies en lokaal passende manieren van signaleren.

Weet dat het aan mensen hangt

Kenmerkend voor alle ervaringsverhalen is de constatering dat een netwerk en het succes van een netwerk hangt aan personen. En niet aan organisaties. Dit is krachtig. Immers, kennen de mensen uit het netwerk elkaar, dan zullen zij binnen en buiten het netwerk samen lijnen uitzetten, over en weer 'warm verwijzen' en de samenwerking ook vasthouden en bewaken. De kracht van het persoonlijke netwerk is tegelijkertijd ook de kwetsbaarheid: gaat er iemand weg, dan valt er gemakkelijk een gat. Met name de coördinator van het netwerk zal oog moeten houden voor de balans: vertrouwen tussen de bekenden binnen de cirkel van het netwerk met daarbij een warm welkom voor nieuwe mensen die instappen.

Houd vast aan het schaalniveau van de wijk

Uit de ervaringsverhalen blijkt dat de wijk als werkgebied goed werkt. Kleinschalig, korte lijnen en mensen kennen elkaar. Veel van onze voorzieningen zijn nu eenmaal op wijk- en dorpsniveau georganiseerd. Het is verstandig om daarbij aan te sluiten.

Natuurlijk is kleinschaligheid een rekbaar begrip; in het Rotterdamse stadsdeel Charlois heb je te maken met een andere schaalgrootte dan in een dorpsgemeenschap in Friesland. Maar ook in een stadsdeel van ruim 100.000 inwoners kun je kiezen voor een gezamenlijke aanpak van eenzaamheid. Bijvoorbeeld door gefaseerd te werken: eerst deskundigheidsbevordering en samenwerking binnen de verschillende sectoren van een brede welzijnsinstelling en daarna verder in de wijk/het stadsdeel. Bij een grootschaliger aanpak is aparte projectfinanciering vaak wel noodzakelijk. Maar op alle plekken komt terug dat een aanpak van eenzaamheid meer kans van slagen heeft als bewoners, vrijwilligers en professionals er samen mee aan de slag gaan.

In veel gemeenten zijn sociale wijkteams actief of in opbouw. De samenstelling en de opdracht van de sociale wijkteams is divers en erg in ontwikkeling. Het is (nog) niet zo duidelijk welke rol sociale wijkteams in de toekomst kunnen vervullen bij de lokale aanpak van eenzaamheid. Feit is wel dat de sociale wijkteams een rol krijgen bij het ondersteunen van kwetsbare wijkbewoners. Ook krijgen de teams een voortrekkersrol in het omdenken: *van zorgen voor naar zorgen dat* (participatiemaatschappij). Ga je aan de slag met een aanpak eenzaamheid, zoek dan in ieder geval contact met het sociale wijkteam (als het er is). Praat met elkaar over slimme manieren van aanhaken en/of uitwisselen. Ook dat is omdenken.

MEER WETEN **ME**

Meer weten

Geraadpleegde literatuur gedurende de projectperiode 'Brabant niet meer eenzaam'

Briels, Bard & Marieke Ploegmakers. 2010 "Soms is er geen oplossing voor": Frontliniëpanel over eenzaamheid. Utrecht: MOVISIE.

2008 "Eenzaamheid". Tijdschrift voor verzorgenden 1: 10-17.

2009 "Eenzaam en alleen". Huisarts en wetenschap 13: 623-624.

2009 "Eenzaamheid – Een gevoel van leegte en gemis". Tijdschrift voor verzorgenden 6: 22-26.

2009 "Eenzaam worstelen met tal van vragen". Zorg en Welzijn 6: 34-36.

Fokkema, C.M. & P.A. Dykstra. 2009 "De aanpak van eenzaamheid: feiten en misverstanden". Demos 3: 5-8.

Gruijter, M.J. De & L.M. Verwijs. 2010 Praktijken voor de aanpak van eenzaamheid bij oudere migranten. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Hamer, Hinke. 2010 "Geuren van een barbecue maken eenzaam". Dagblad Trouw 8 Juli 2010.

Hortulanus, Roelof & Anja Machielse & Ludwien Meeuwesen. 2003 Sociaal isolement in Nederland: Een studie over sociale contacten en sociaal isolement in Nederland. Amsterdam: Reed Business.

Jong Gierveld, J. de & T. van Tilburg. 2008 "De ingekorte schaal voor algemene, emotionele en sociale eenzaamheid". Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie 39: 1, 4-15.

Maat, Jan Willem van de & Renske van der Zwet. 2010 Eenzaamheid: verkenning. Utrecht: MOVISIE.

Machielse, Anja. 2006 Onkundig en onaangepast: Een theoretisch perspectief op sociaal isolement. Utrecht: Jan van Arkel.

Machielse, Anja & Roelof Hortulanus. 2010 Sociaal isolement bij ouderen. Op weg naar een Rotterdamse aanpak. Amsterdam: SWP.

Machielse, Anja & Marina Jonkers. 2012 Als meedoen niet lukt. Signaleren, typeren en aanpakken van sociaal isolement in Utrecht, Amersfoort en Nieuwegein. Utrecht: LESI.

Rijks, Jeanette. 2010 De kracht van eenzaamheid. Utrecht: Stili Novi.

Tilburg, Theo van & Jenny de Jong Gierveld. 2007 Zicht op eenzaamheid, achtergronden, oorzaken en aanpak. Assen: Van Gorkum BV.

Wuestenberghs, Valerie. 2008 Methodieken om kwetsbare ouderen te bereiken. Katholieke Hogeschool van de Kempen in opdracht van de provincie Vlaams-Brabant. www.vlaamsbrabant.be

Zwet, Renske van der. 2009 De praktijkervaring met de methode Activerend Huisbezoek bij ouderen: Een verslag van een focusgroep met beroepskrachten en vrijwilligers. Utrecht: MOVISIE.

Coalitie Erbij
LESI
MOVISIE
Zet

www.eenzaam.nl
www.lesi.nl
www.movisie.nl
www.wijzijnzet.nl

COLOFON

BVWO Jaarpublicatie 2013

Deze uitgave wordt u aangeboden door de Brabantse Vereniging van instellingen voor Welzijn Ouderen.

De uitgave is een coproductie van:

- BVWO, Brabantse Vereniging van Instellingen voor Welzijn Ouderen, Egi Pellemans
- LESI, Landelijk Expertisecentrum Sociale Interventie, dr. Anja Machielse
- MOVISIE, landelijk kennisinstituut en adviesbureau voor toepasbare kennis, adviezen en oplossingen bij de aanpak van sociale vraagstukken op het terrein van welzijn, participatie, sociale zorg en sociale veiligheid, drs. Jan Willem van de Maat
- Coalitie Erbij, het nationale samenwerkingsverband van landelijke organisaties in de zorg- en welzijnssector, die samen hun krachten bundelen om eenzaamheid te voorkomen en te bestrijden, drs. Kim Roozendaal

Met dank aan alle lokale deskundigen die inhoudelijke input hebben gegeven voor deze publicatie.

Uitgave

Brabantse Vereniging van instellingen voor Welzijn Ouderen (BVWO)
Postbus 271 • 5000 AG Tilburg • Telefoon (013) 544 14 40

Research, tekst, eindredactie

Ilse van Dongen, Tilburg
www.ilsevandongen.nl

Vormgeving

Art & Design Theo van Leeuwen BNO, 's-Hertogenbosch
www.theovanleeuwenbno.nl

Fotografie

© Nationale Beeldbank, Amsterdam

Deze uitgave is tot stand gekomen met een bijdrage van de Provincie Noord-Brabant.

Provincie Noord-Brabant

Eenzaamheid is een groeiend probleem in onze samenleving. Gelukkig is er steeds meer kennis over (typen) eenzaamheid, signaleringsmethoden en werkzame interventies. Steeds duidelijker wordt ook dat de aanpak van eenzaamheid vraagt om samenwerking. Professionals en vrijwilligers van vele maatschappelijke organisaties komen in aanraking met eenzame burgers. Een lokale aanpak waarbij formele en informele organisaties elkaar opzoeken, uitwisselen en gezamenlijk actie ondernemen, lijkt het meest effectief. Maar hoe doe je dat? Waar begin je, welke opties zijn er en wat zijn succes- en faalfactoren?

Deze uitgave wil een inspiratiebron zijn voor iedereen die lokaal aan de slag wil met een gezamenlijke aanpak van eenzaamheid. Benut deze publicatie als middel om met elkaar in gesprek te raken. En maak daarbij gebruik van de ervaringen van anderen die ook op dit thema de samenwerking hebben gezocht.

